

**Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və
İncəsənət Universiteti**

Muzeşünaslıq

**“Kreber, struktur
funksional yanaşma
haqqında” mövzusunda kurs
işİ**

Mehtiyeva Şəlalə

Plan:

Fəsil 1: Struktur funksional yanaşma haqqında

Fəsil 2: Kreberin həyat və yaradıcılığı

Nəticə:

Fəsil 1: Struktur-funksional təhlil məktəbinin yaranmasına və gələcək inkişafına ümumi nəzəriyyələr sistemi(kibernetika və informatika nəzəriyyələri) təsir göstərmişdir.Sosioloqların fikrincə,bu məktəbin bir sıra çatışmazlıqları vardır.Bu özünü əsasən mürəkkəb sosial proseslərin tədqiqatına abstrakt yanaşma şəklində göstərir.Bundan əlavə, Parsons sosial hərəkətin determinasiyası məsələsinə,maddi istehsal problemlərinə,sosial proseslərin iqtisadi əsaslarına toxunulmur.Məhz buna görə də Parsons bir sıra mütəxəssislər tərəfindən tənqid atəşinə

tutulmuşdur.Məsələn,Harvard Universitetinin professoru Tsimmerman qeyd edirki, Parsonsun Şilzin və Mertonun **“sosial dəyişikliklərində”** heç bir rolu olmamışdır. Almaniyanın struktur funksional məktəbinin nümayəndəsi N.Luman isə Parsonsu funksionalist adlandıraraq, onun təlimində struktur anlayışının funksiya anlayışına tabe olduğunu tənqid etmişdir.

Lakin Parsons XX əsrin ən iri nəzəri məktəbinin yaradıcısı, sosial sistem və sosial hərəkət nəzəriyyələrinin banisi olaraq, həm də sosiologiyanın dilini sadələşdirmiş, buradakı bir çox anlayışların şərhini vermişdir.

Funksional sistemin əsas elementi hesab olunan dəyərlər nəsildən-nəslə keçərək, cəmiyyətin mədəni cəhətdən inkişafını təmin edir.Ailə, məktəb, din,dövlət və digər ictimai institutlar bu funksional tələbatı yerinə yetirir.Burada sosial idarəetmə institutlarının rolunu xüsusi ilə qeyd etmək lazımdır.Hər bir sosial sistemin öz məqsədləri vardır.Sosial sistemdə əsas funksional rol ətraf mühitlə sistem arasında olan münasibətlərdir.Sistemin mövcud olması və inkişafı üçün onun ətraf mühitə tam nəzarət etməsi gərəkdir.Parsonsa görə istənilən cəmiyyətin fəaliyyətində bu,vacib faktordur.Struktur funksionalizm məktəbinin əsası,ötən

əsrin sonlarında Çikaqoda ilk sosiologiya fakültəsinin yaradılması ilə başladı. Bu məktəbin yaradılmasında ABŞ sosioloqlarının böyük rolu olmuşdur. Struktur funksional təhlil məktəbinin nümayəndələri ictimai həyatı insanların qarşılıqlı əlaqəsi ilə əhatə olunmuş sonsuz mühit hesab edirlər. Onlar sistemdəki sabit elementlərin tapılmasının labüdlüyünü qeyd edərək, sistemin insanlardan ibarət olması fikrini təkzib edirlər. İnsanlar yalnız sistemdə strukturun qurulmasında iştirak edirlər. Bu sxem bütün cəmiyyətlərə xasdır. Əsas kateqoriyalar sırasında struktur, element, funksiya, sosial rol anlayışları iştirak edir. Funksional nəzəriyyədən danışarkən, ilk növbədə funksiya nədir? sualını cavablandırmaq.

Funksiya-sistemin nizamlanmasının nəticəsidir. Funksionalistlər sistemin yanaşmasını birbaşa funksional tələbatların yerinə yetirilməsi ilə əlaqələndirirlər. Struktur funksional təhlildə funksiyaya 2 aspektdən yanaşılır:

- 1. Elementlərin birinin digərinə və ya bütün sistemə qarşı yönəlməsi;**
- 2. Sistemin daxilində bir elementin digərindən asli vəziyyətdə olması;**

İkinci halda sistem daxilində genetik,struktur funksional əlaqələr anlayışı nəzərdə tutulur.Heç bir sosial sistem, cəmiyyət və yaxud fərd əsas problemlərini həll etmədən mövcud ola bilməz.

- **ətraf mühitə uyğunlaşma;**
- **qarşıya qoyulan məqsədlər və onlara nail olmaq üçün resurs səfərbərliyi;**
- **daxili birliyin qorunması(inteqrasiya);**
- **daxili sabitliyin təmin olunması,sistemin nizamlanması(latentlik-nümunəyə uyğunlaşma);**

Mədəniyyətin struktur yanaşma işə,keçən əsrin sonunda T.Parsons tərəfindən işlənib hazırlanmışdır.Lakin mədəniyyətin özü özlüyündə tənzimlənmiş bütövlükdür.Bu yanaşmanın metodologiyası klassik sosiologiyaya söykənir,bir fenomen kimi siyentizmə (bilik,elm) meyl göstərir.Ona görə də biz klassik sosiologiyanın baza müddəalarının struktur-funksional təhlilə təsirini, eləcə də bu konsepsiyanın sosial kulturologiyanın inkişafında rolu məsələlərini ön plana çəkmək istərdik.

Bu yanaşmanın, yaxud konsepsiyanın tərəfdarları öz tədqiqatlarında bioloji anlayışlardan (məsələn orqanizm) sosial sistemlərin izahı üçün istifadə edən H.Şpensərə müraciət edirlər. Sistemli təşkil prinsipi və təkamül inkişafı prinsipi sıx qarşılıqlı əlaqədədir və məhz buna görə də tədqiqatçılar çox zaman təkamül paradigmasının struktur-funksional təhlilin metodoloji mənbələrindən biri kimi baxılır.

Struktur funksionalizmin ikinci fundamental mənbəyi klassik sosiologiyanın müddəaları, hər şeydən əvvəl E. Dürkheim qrupunun hər bir üzvünün şəxsiyyət strukturunu və davranışını determinə edən məcmu normaları və dəyərləri kimi kollektiv şüur haqqında müddəasıdır.

Problemlə bağlı struktur-funksional yanaşmaya əsaslanan sosial-psixoloji istiqamətləri də qeyd etmək lazımdır. Bu hər şeydən əvvəl, gözləmə rolları konsepsiyasını əsas götürən simvolik interaksionizm (C. Q. Mid), dispozişional şəxsiyyət nəzəriyyəsi (R. Kettel), koqnitiv modellərin yaradılması sahəsində ən müasir tədqiqatları ehtiva edən koqnitiv psixologiya yanaşmalarıdır.

Antropologiyada struktur-funksional yanaşma XX əsrin birinci yarısında ingilis elminin inkişafına daha çox təsir göstərmişdi. Struktur-funksional metodologiyanın mahiyyətini ən qısa şəkildə belə təsnif etmək olar. Bu, sosiomədəni sistemi mədəni mühitdə

elementlərinin inteqrasiya və özünü inkişafıla vəhdətdə nəzərdən keçirilməsidir.

Fəsil 2: Kreber 20-ci əsrin, Amerikanın antropoloqlarından biridir.O, alman ailəsində anadan olmuşdur.1896-cı ildə ingilis dilindən bakalavr təhsili alıb,1897-ci ildə isə incəsənət üzrə magistr təhsili alıb.Ömrünün çoxunu Kaliforniya universitetində çalışıb.Antropologiya üzrə professor rütbəsinə qalxıb,Antropologiya muzeyinin direktoru olmuşdur.Doktorskovo müdafiəsi isə 1901-ci ildə olub.Onun etdiyi disertasiyanın məzmunu Amerikadakı tayfalar olan **“arapaxo”** tayfalarından bəhs edib.Bu da Kaliforniya universitetində ilk işdir.Antropologiya ilə o eyni vaxtda arxeologiya ilə də dərindən maraqlanıb.Meksikada,Peruda buna aid çoxlu qazıntılar aparıb.Öz tələbələri ilə birlikdə o,hinduların mədəniyyəti haqqında bir çox dəlillər əldə ediblər.Onun **“Handbook of Indians of Californiya”** kitabında buna aid məlumatlar verilib.O, sosial fəlsəfi fikirlərinə görə **“Amerika antropoloqlarının dekani “** ləqəbini aldı.Kreber və Roland Dikson Şimali Amerika hindularının dilləri haqqında bir çox məlumatlar toplamışlar.Onların əldə etdiyi məlumatlarda sonuncu hindu dili **“işi”** dilindən bəhs olunur ki,bu haqqında Kreberin ikinci arvadı Teodora Kreber kitab yazıb.Sonralar bu ssenari üzrə **“The last of this Tribe”** filmi çəkilib.Filmdə Con Boyt,Kreber rolunu oynayıb.Kreberin kitabları 1940 -ci

ilin sonunacan Amerika Coliforniya universitetində keçirilib.O,öz yaradıcılığı dövründə 164 dən yuxarı mədəniyyət haqqında vəsaitlər və 100 dən artıq onlara aid məlumatlar toplamışdır.Kreber bunların hamısını A dan Fə qədər 6 əsas hissəyə bölmüşdür.Bunlar aşağıdakılardır:

A. Kreber və Klakxon mədəniyyət haqqında anlayışların nə olduğunu təsvir etmişlər.Bu mədəniyyətlərin banisi Teylor olmuşdur.

B. Sosial adət ənənələrin davamının təsviri; Nümunə üçün görkəmli linqvistik Sepiromun verdiyi nümunələr götürülə bilər.Mədəniyyət-bizim həyatimizin əsas hissəsi olan sosial - mənəvi dəyərimizdir.

C. Normativ təyinat: 2 qrupa bölünür:

1-ci qrupa həyat təzi aiddir.Antropoloq Yuslepə görə,o həmin qəbilələrin həyat tərzindən bəhs edir.Mədəniyyət-o qəbilələrə görə,onların inamlarının və həyat təzlərinin yığcam bir forması deməkdir.

2-ci qrup ideoloji cəhətdən yüksək qiymətləndirilir.Burda filosof Korverə görə,2 qrup təyinatını göstərmək olar.

ən əsasi-insanın məişət əxlaqından və davranışından əmələ gələn bir formadır.Sosioloq Tomasa görə,mədəniyyət-dilindən,mədəni və ya əksinə olmalarından aslı olmayaraq,onların material və sosial dəyəridir.

D. Bu mədəniyyət onların adətlərinə görə,ya hansısa nümunələrə görə,yada davranışlara görə qiymətləndirilir.

E. Struktur təyinatlarda əsasən,struktur mədəniyyətə diqqət verilir.Antropoloq Lintona görə,mədəniyyət-**a)** hər hansı bir cəmiyyətin adətlərinin təkrarlanmağidir. **b)** onların adətlərinin təkrarlanması,həmin adətlərin nəsil-dən - nəslə ötürülməsi deməkdir.

F. Genetik təyinat onların hardan və nədən yaranmalarının əsasında qurulur.

Kreberin əsərlərinə 500-dən artıq publisist əsərləri aiddir.Əsas işləri isə aşağıdakılardır:

“Antropologiya: irq, dil, mədəniyyət, psixologiya, tarix” (1923), “Kaliforniya hinduları haqqında məlumatlar” (1925), “Mədəniyyətin inkişafının formalaşması” (1944), “Mədəniyyətin təbiəti” (1952), “Stil və sivilizasiya” (1957). “Mədəniyyətin inkişafının formalaşması” əsərində, ümumi anlayış təkcə onların mədəniyyətləri haqqında yox, həmçinin onların tarixindən bəhs edir. Kreberin çox da böyük olmayan **“Kaliforniya hindularının mədəniyyəti” (1904)** əsəridir. Kreber ilk dəfə olaraq bu əsərdə real mədəniyyətin **“arealizm”** ilə kəşifən sərhəddi olmadığından söz açmışdır. Onun **“Mədəniyyətin təbiəti”** əsərində əsas mövzu bəşəriyyətin universal fenomeni kimi verilir. Hər bir mədəniyyətdə nəşə təkrar olunmaz və ümumi cəhət vardır. Kreber digər antropoloqlardan fərqli olaraq, antropologiyaya **“konfiqurasiya”** terminin gətirmişdir. O, sonrakı işlərində **“konfiqurasiya”** ni **“stil”** mənəsində işlətmişdir. Kreber antropologiyani psixi cəhətdən **“mədəniyyət və şəxsiyyət”** istiqamətində görür. 1918-20 -ci illərdə ilk dəfə Amerika antropologiyasında **“Totem və Tabu”** əsərinin analizində **“mədəniyyət və şəxsiyyət”** nəzərə çarpırdı.

Digər alimlərdən olan A.R.Radkliff-Braunun sosial-antropoloji nəzəriyyəsi mədəniyyətə yanaşmada mühüm rol

oynayir.Sosial antropologiyanin banilərindən biri sayılan bu alim hesab edirki,sosial antropologiya baxımından kulturoloji təhlilin vəzifələri institutsional strukturların və onların fəaliyyət proseslərinin öyrənilməsidir.Burada məqsəd həmin struktur və proseslərin tabe olduğu universal prinsipləri öz mövcudluğunun məkan və zamandan aslı olmayaraq müəyyənləşdirilməsidir.Mədəniyyətin şərhinə sosioloji yanaşmanın mahiyyətini Radkliff-Braun onun dövrünün elmində qəbul olunmuş antropoloji təhlilin 2 variantı ilə tarixi və psixoloji məqamların müqayisəsi əsasında izah edir.Kulturoloq müxtəlif mədəniyyətlərin ümumiliyini sosial institutlara və onların fəaliyyət qanunlarının ümumiliyinə müncər edir.Mədəni antropologiyada fəaliyyət subyektini kimi insan çıxış edir,sosial antropologiyada isə sosial bütövlük,insanları bütövlükdə birləşdirən sosial struktur kimi çıxış edir.Mədəni antropologiyada mədəniyyətin transformasiyası “funksional metod” baxımından öyrənilir.

Nəticə:

Bir sözlə,A.L.Kreber özünü sirf sosiologiya elminə həsr etmiş bir şəxs olmuşdur.Onun yaradıcılığı,tutduğu yol insanın sosiologiya elminin açarı olduğunu sübut etmək üçündür. Beləliklə,kulturoloji biliyin tədqiqində mədəniyyətə struktur-funksional metodu mühüm əhəmiyyət kəsb edir.Kreberdən sonra hər yeni gələn nəsil onu öyrənir və müxtəlif cür izah edir.Kreberin elmi işləri bütün dövrlər üçün aktualdır.

Kreber